

Universiteit Utrecht

Warmte en Conflict in Broer/Zus-Relaties en Sociale Competentie van Kleuters

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Masterprogramma Orthopedagogiek

Daphne M. A. Hendriks

4255399

Begeleidend docent: dr. Kirsten L. Buist

Tweede beoordelaar: Jolien van der Graaff

11 juni 2015

Samenvatting

Introductie In dit onderzoek is het verband onderzocht tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters (4-6 jaar). Verwacht werd dat meer warmte in broer/zus-relaties gerelateerd zou zijn aan hogere sociale competenties van kleuters. Vanwege tegenstrijdige onderzoeksresultaten is geen gerichte hypothese geformuleerd voor het verband tussen conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie. Sekse is als modererende variabele meegenomen om verschillen te achterhalen tussen jongens en meisjes in het verband tussen broer/zus-relaties en sociale competentie. **Methode** Data van het project ‘*Sibling- en ouderkindrelaties van kleuters*’ werden gebruikt. Alleen moeders zijn in dit onderzoek als respondent gebruikt ($N = 987$). Zij vulden vragenlijsten in over de kwaliteit van broer/zus-relaties en sociale competentie. De onderzoeksvragen zijn getoetst met behulp van hiërarchische regressieanalyse. **Resultaten** Meer warmte in broer/zus-relaties was, zoals verwacht, gerelateerd aan hogere sociale competenties van kleuters en bleek de meest invloedrijke predictor te zijn. Het verband tussen warmte in broer/zus-relaties en sociale competentie werd gemodereerd door sekse, waarbij het effect voor jongens sterker was dan voor meisjes. Een significant negatieve samenhang is gevonden tussen conflict en sociale competentie. Kleuters met een conflictueuze broer/zus-relatie waren minder sociaal competent. De mate van conflict in broer/zus-relatie was echter geen voorspeller van sociale competentie. **Conclusie** De kwaliteit van broer/zus-relaties is van belang bij de ontwikkeling van sociale competentie van kleuters. Deze relatie verdient aandacht en dient opgenomen te worden in preventieve en geïndiceerde programma’s voor kinderen en gezinnen.

Sleutelwoorden: broer/zus-relaties, warmte, conflict, sociale competentie, kleuters

Abstract

Introduction In this study, the link between warmth and conflict in sibling relationships and social competence of children at school entry (4-6 years) has been studied. It was expected that more sibling warmth would be related to higher social competence of children at school entry. Because of conflicting research results, no targeted hypothesis was formulated for the link between sibling conflict and social competence. Gender was examined as moderating variable to find out sex differences in the link between sibling relationships and social competence. **Methods** Data of the project ‘*Sibling- en ouderkindrelaties van kleuters*’ were used. Only mothers were used in this research as informant ($N = 987$). They filled in questionnaires about the quality of sibling relationships and social competence. The research

questions were tested using hierarchical regression analysis. **Results** More sibling warmth was, as expected, related to higher social competence of children at school entry and turned out to be the most influential predictor. The link between warmth in sibling relationships and social competence was moderated by gender, in which the effect was stronger for boys than for girls. A significant negative correlation was found between conflict and social competence. Children at school entry with a conflicting sibling relationship were less socially competent. The degree of conflict in sibling relationship was no predictor of social competence. **Conclusion** The quality of sibling relationships is important in the development of social competence of children at school entry. This relationship deserves attention and should be included in preventive and indicated programs for children and families.

Keywords: sibling relationships, warmth, conflict, social competence, children at school entry

Warmte en Conflict in Broer/Zus-Relaties en Sociale Competentie van Kleuters

Ouders worden gezien als de ‘architecten’ van het gezin wat betreft gedragsregels en grenzen voor de kinderen. Broers en zussen blijken echter ook een belangrijke rol te spelen in de ontwikkeling van kinderen binnen het gezin (Criss & Shaw, 2005; Kramer, 2014; Pike, Coldwell, & Dunn, 2005). Het gezin biedt een belangrijke omgeving waarbinnen sociale competentie zich vormt en tot uiting komt (Schmitt, Sacco, Ramey, & Chan, 1999). Hoewel broer/zus-relaties geïntegreerd zijn in gezinsprocessen, is onderzoek naar deze relaties echter relatief zeldzaam (Kramer, 2014).

Er is weinig onderzoek gedaan naar het verband tussen broer/zus-relaties en sociale competentie als zodanig. Sociale competentie wordt omschreven als het samenwerken met andere kinderen, accepteren van compromissen, anderen helpen, onderhandeling gebruiken en andermans standpunten nagaan (Kotler & McMahon, 2002). Naar verwante concepten zoals positieve relaties met leeftijdsgenoten, sociale vaardigheden en pro-sociaal gedrag is echter wel onderzoek gedaan. Zo blijkt dat broer/zus-relaties mogelijkheden bieden voor het ontwikkelen van sociale vaardigheden zoals perspectief nemen, begrip van emoties, onderhandelen, overtuigen en het oplossen van problemen (Brown, Donelan-McCall, & Dunn, 1996; Howe, Rinaldi, Jennings, & Petrakos, 2002). Deze vaardigheden zijn verbonden met sociale competentie (Updegraff, McHale, & Crouter, 2002; Youngblade & Dunn, 1995). Daarnaast worden pro-sociale vaardigheden bevorderd door positieve broer/zus-relaties (Tucker, Updegraff, McHale, & Crouter, 1999) en beïnvloeden deze pro-sociale vaardigheden sociale competentie positief (Pike et al., 2005). Ondanks dat uit bovenstaande studies blijkt dat er een verband is tussen broer/zus-relaties en concepten die verwant zijn aan sociale competentie, is dit verband voornamelijk teruggevonden bij kinderen in de basisschoolleeftijd en adolescenten (Bank, Burraston, & Sneyder, 2004; Lockwood, Kitzmann, & Cohen, 2001; Stocker, Burwell, & Briggs, 2002; Yeh & Lempers, 2004).

Aangezien kwaliteit van broer/zus-relaties mogelijk zou kunnen samenhangen met sociale competentie van kleuters, is het belangrijk om te kijken of en welke aspecten van broer/zus-relaties hiermee samenhangen (Lockwood et al., 2001). Verder onderzoek naar specifieke relatiekenmerken lijkt van belang en biedt wellicht aanknopingspunten voor mogelijke preventie of interventie (Downey & Condrón, 2004). Warmte en conflict zijn twee specifieke kenmerken die de kwaliteit van broer/zus-relaties karakteriseren (Buist, 2012) en samen de meeste variantie verklaren in de kwaliteit van broer/zus-relaties (Furman & Buhrmester, 1985). Warmte reflecteert positieve aspecten zoals intimiteit, steun, genegenheid en gezelschap. Daarentegen bestaat conflict uit negatieve aspecten als gekibbel, ruzie,

agressie, vijandigheid en negativiteit (Sanders, 2004). Om beter te informeren over interventies die sociale competentie wellicht bevorderen is het relevant om kennis van interpersoonlijke processen, zoals die tussen broers en zussen, aan te scherpen (Denham, Blair, Schmidt, & De Mulder, 2002).

Warmte in Broer/Zus-Relaties en Sociale Competentie

Warmte in broer/zus-relaties is gerelateerd aan sociale competentie van kinderen (Stormshak, Bellanti, Bierman, & Group, 1996). Uit onderzoek bij 10- tot 14-jarigen (Bank et al., 2004) en 11- tot 15-jarigen (Yeh & Lempers, 2004) blijkt dat kinderen met broer/zus-relaties gekenmerkt door warmte worden omschreven als meer sociaal competent. Dit verband wordt ook gevonden in het onderzoek van Gamble en Yu (2014) bij kinderen met een gemiddelde leeftijd van vijf jaar.

Wat betreft concepten die nauw verwant zijn aan sociale competentie blijkt dat warmte in broer/zus-relaties gerelateerd is aan meer positieve relaties met leeftijdsgenoten tijdens de basisschoolleeftijd (Lockwood et al., 2001) en meer pro-sociaal gedrag (Pike et al., 2005). Tevens blijkt uit onderzoek bij kinderen met een gemiddelde leeftijd van 11.5 jaar dat zij door warmte in broer/zus-relaties leren om gevoelens van anderen te begrijpen en conflicten succesvol op te lossen (Howe, Aquan-Assee, Bukowski, Lehoux, & Rinaldi, 2001). Deze sociale vaardigheden kunnen kinderen gebruiken in andere contexten, zoals die met leeftijdsgenoten. Tenslotte worden kinderen met een warmere broer/zus-relatie gekenmerkt door betere emotionele competenties (Kramer, 2014). Betere emotionele competenties zijn gerelateerd aan effectievere sociale interacties, wat leidt tot hogere sociale competenties. Op basis van bovenstaande studies wordt verwacht dat er sprake is van een positief verband tussen warmte in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters.

Conflict in Broer/Zus-Relaties en Sociale Competentie

Er zijn positieve effecten gevonden van conflict in broer/zus-relaties op vaardigheden die belangrijk zijn voor sociale competentie. Zo blijkt dat conflicten mogelijkheden bieden om verschillende perspectieven toe te lichten en vanuit samenwerking te zoeken naar een oplossing (Ensor, Marks, Jacobs, & Hughes, 2010). In deze studie is dus een positief verband gevonden tussen conflict en sociale competentie. Er zijn echter ook studies op basis waarvan juist een negatief verband verwacht zou worden. Onderzoek bij 10- tot 12-jarigen heeft aangetoond dat kinderen met conflictueuze broer/zus-relaties minder geneigd zijn eigen gevoelens en die van anderen te bespreken. Hierdoor hebben zij meer moeite met het ontwikkelen van empathiegevoelens en met perspectiefname (Stocker et al., 2002), vaardigheden die belangrijk zijn voor sociale competentie (Kotler & McMahon, 2002).

Daarnaast leren kinderen tijdens conflicten met broers en zussen negatieve interactiestijlen die ze mogelijk in interacties met leeftijdsgenoten toepassen (McElwain & Volling, 2005).

Gebaseerd op bovenstaande tegenstrijdige onderzoeksresultaten kan geen gerichte hypothese worden geformuleerd wat betreft het verband tussen conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters.

Sekseverschillen

Naast specifieke relatiekenmerken is het van belang om in toekomstig onderzoek na te gaan of het geslacht van kinderen van invloed is op het verband tussen broer/zus-relaties en relaties met leeftijdsgenoten (Lockwood et al., 2001). Er zijn bijvoorbeeld sekseverschillen gevonden in de kwaliteit van broer/zus-relaties, waarbij meisjes meer warmte en steun ervaren in broer/zus-relaties (Furman & Buhrmester, 1992; Kim, McHale, Osgood, & Crouter, 2006) en jongens meer negatieve interacties, zoals conflict, laten zien (Stoneman & Brody, 1993). Tevens zijn sekseverschillen gevonden wat betreft sociale competentie, waarbij jongens vaker agressief gedrag en minder pro-sociaal gedrag tonen (Walker, 2005). Of er ook sekseverschillen zijn in het verband tussen broer/zus-relaties en sociale competentie is echter nog niet duidelijk.

De Huidige Studie

Uit bovenstaande resultaten blijkt dat weinig specifiek onderzoek is gedaan naar warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters. Er is wel een verband gevonden tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en concepten die verwant zijn aan sociale competentie. Dit is echter gebaseerd op onderzoek bij kinderen in de basisschoolleeftijd en adolescenten (Bank et al., 2004; Howe et al., 2001; Lockwood et al., 2001; Stocker et al., 2002; Yeh & Lempers, 2004). Over dit verband bij kleuters is nog weinig bekend. Onderzoek hiernaar is belangrijk omdat uit studies naar lange termijn effecten blijkt dat sociaal competente kleuters een positieve houding over en aanpassing op school ontwikkelen en betere cijfers behalen (Birch & Ladd, 1997; Ladd, 1990; Ladd, Birch, & Buhs, 1999). Sociale competentie blijkt zich in de kleuterleeftijd sterk te ontwikkelen (Lindsey & Colwell, 2003) en heeft effect op het functioneren van kinderen op latere leeftijd (Kavcic, Podlesek, & Zupancic, 2012). Inzicht in de vroege fundamenten van sociale competentie is een belangrijk onderwerp voor de wetenschap (Vaughan-Van Hecke et al., 2007). Tenslotte levert onderzoek naar mogelijke sekseverschillen in het verband tussen broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters wellicht waardevolle informatie op waar in preventie en behandeling rekening mee kan worden gehouden.

Op basis van geraadpleegde studies en bovenstaande implicaties zal de volgende

vraagstelling in dit onderzoek centraal staan: *Is er een verband tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters en wordt dit verband gemodereerd door sekse?*

Hypothesen

Uitgaande van eerdere studies (Bank et al., 2004; Gamble & Yu, 2014; Kramer, 2014; Lockwood et al., 2001; Pike et al., 2005; Yeh & Lempers, 2004) wordt verwacht dat (1) warmte in broer/zus-relaties gerelateerd is aan hogere sociale competentie van kleuters. Wat betreft het verband tussen conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters (2) wordt vanwege tegenstrijdige resultaten (Dunn & Munn, 1986; Ensor et al., 2010; Kotler & McMahon, 2002; Lockwood et al., 2001; McElwain & Volling, 2005; Stocker et al., 2002) geen gerichte hypothese geformuleerd. Over sekse (3) als moderator in het verband tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters is onvoldoende bekend om een hypothese te formuleren.

Methode

Steekproef, Procedure en Design

De steekproef bestaat uit vaders en moeders verspreid over heel Nederland, die deelnamen aan het project '*Sibling- en ouderkindrelaties van kleuters*'. Deze huidige thesis richt zich specifiek op de kwaliteit van broer/zus-relaties. Moeders worden beschouwd als de primaire verzorgers (Van Ee, Sleijpen, Kleber, & Jongmans, 2013). Daarom is er voor gekozen om alleen moeders als respondent te gebruiken. Van het project is bekend dat reeds 987 moeders de vragenlijsten hebben ingevuld over 477 (48.3%) jongens en 510 (51.7%) meisjes. De minimumleeftijd van de kleuters was 4 jaar en de maximumleeftijd 7 jaar ($M = 4.75$ jaar, $SD = .76$).

Voor de werving is gebruik gemaakt van selecte gemakssteekproef. Studenten van de Universiteit Utrecht hebben gebruik gemaakt van hun eigen sociale netwerk of contact gelegd via basisscholen of buitenschoolse opvang. De werving betrof ouderparen met minimaal twee kinderen, waarvan één kind in de kleuterleeftijd. Zij ontvingen een brief met informatie over het onderzoek, een persoonlijke code en een link naar de website van de onderzoekscoördinator. Middels de code kregen moeders toegang tot de online vragenlijst waarin naar diverse onderwerpen werd gevraagd (opvoeding, broer/zus-relaties, temperament, probleemgedrag, sociale competentie en partnerrelatie).

Meetinstrumenten

Kwaliteit broer/zus-relaties. De kwaliteit van broer/zus-relaties is gemeten met de Parent Report of Early SIBling relationship quality (PRE-SIB; Buist, 2012), gebaseerd op de

SRQ (Buhrmester & Furman, 1990) en SIB (Volling & Blandon, 2003). Van de PRE-SIB zijn de volgende schalen gebruikt: Warmte (twaalf items) en Conflict (negen items). Moeders gaven op een 6-punts Likert-schaal aan in hoeverre zij het eens waren met de items (1 = *nooit/niet* en 6 = *extreem vaak/extreem veel*). Een voorbeelditem van Warmte is: “Mijn kind troost deze broer/zus als hij/zij verdrietig is”, en van Conflict is: “Mijn kind doet gemeen tegen deze broer/zus”. Cronbach’s alfa (α) was $\alpha = .91$ voor Warmte en $\alpha = .86$ voor Conflict.

Sociale competentie. Sociale competentie van kleuters is gemeten met de Nederlandse versie van de Social Competence and Behavior Evaluation-30-parent (SCBE-30; Kotler & McMahan, 2002; LaFreniere & Dumas, 1996). Deze vragenlijst bestaat uit tien items waarop moeders aangaven op een 6-punts Likert-schaal in hoeverre zij het eens waren met deze items (1 = *nooit* en 6 = *altijd*). Een voorbeelditem is: “Mijn kind denkt na over de gezichtspunten of denkwijzen van andere mensen”. Cronbach’s alfa (α) voor Sociale competentie was $\alpha = .82$.

Resultaten

Beschrijvende Analyses

Om antwoord te krijgen op de vraag ‘Is er een verband tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters en wordt dit verband gemodereerd door sekse?’ zijn allereerst de gemiddelden, standaarddeviaties en Pearsoncorrelaties berekend. Deze beschrijvende statistieken worden weergegeven in Tabel 1.

Uit de resultaten blijkt dat er significant positieve samenhang is tussen warmte in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters, $r(987) = .45$, $p < .01$. Kleuters met warmere broer/zus-relaties zijn sociaal competent. Daarnaast wordt een significant negatieve samenhang gevonden tussen conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters, $r(987) = -.08$, $p < .05$. Bij meer conflicten in broer/zus-relaties zijn kleuters minder sociaal competent.

Tabel 1

Pearson correlaties, Gemiddelden en Standaarddeviaties van Warmte en Conflict in Broer/Zus-Relaties en Sociale Competentie van Kleuters (N = 987)

	1	2	3	M	SD
1 Warmte	-			4.31	.62
2 Conflict	-.08*	-		2.70	.65
3 Sociale competentie	.45**	-.08*	-	4.25	.57

* $p < .05$, ** $p < .01$

Hiërarchische Regressieanalyse met Interactie-Effect

Voorafgaand aan de regressieanalyse is gecontroleerd op homoscedasticiteit, multicollineariteit, normaliteit, lineariteit en uitschieters. De gecontroleerde assumpties worden niet geschonden. Een hiërarchische regressieanalyse is uitgevoerd om te onderzoeken of er sprake is van een lineaire relatie tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters en of die gemodereerd wordt door sekse. Warmte en conflict in broer/zus-relaties en het interactie-effect tussen sekse en warmte en conflict zijn de onafhankelijke variabelen en sociale competentie van kleuters is de afhankelijke variabele. De resultaten van de hiërarchische regressieanalyse worden weergegeven in Tabel 2.

Uit de analyse blijkt dat er een significant positief verband bestaat tussen sekse en sociale competentie van kleuters ($\beta = .14$). Sekse blijkt dus een voorspeller te zijn van sociale competentie van kleuters. Meisjes blijken significant sociaal competentier te zijn dan jongens. Vervolgens wordt warmte en conflict in broer/zus-relaties in stap 2 aan het model toegevoegd. Warmte en conflict in broer/zus-relaties verklaren 20% van de variantie in sociale competentie. Er bestaat een significant positief verband tussen warmte ($\beta = .50$) en sociale competentie. Warmte in broer/zus-relaties is dus voorspellend voor sociale competentie van kleuters. Tenslotte blijkt uit de tweede ($t(3) = 15.47, p < .001$) en derde stap ($t(5) = 12.16, p < .001$) dat warmte in broer/zus-relaties de meest invloedrijke predictor is voor sociale competentie van kleuters. Het verband tussen conflict in broer/zus-relaties ($\beta = -.07$) en sociale competentie is niet significant gebleken. De mate van conflict in broer/zus-relaties is dus geen voorspeller van sociale competentie van kleuters wanneer warmte en conflict samen als voorspellers voor sociale competentie worden bekeken.

Tabel 2

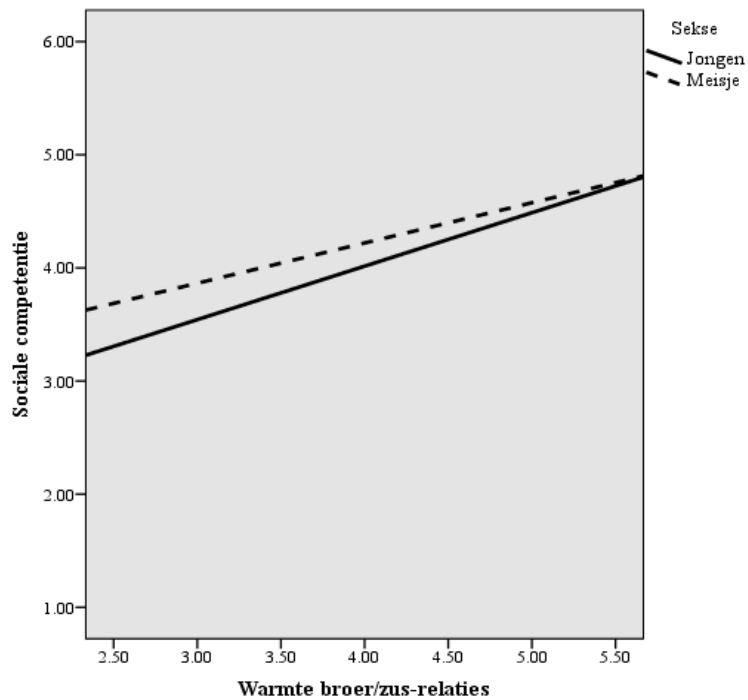
Hiërarchische Regressieanalyse op het Effect van Warmte en Conflict in Broer/Zus-Relaties op Sociale Competentie van Kleuters

	Sociale competentie				
	B	SE	B	R^2	ΔR^2
Stap 1				.03	.03**
Sekse	.17	.03	.14***		
Stap 2				.22	.19***
Warmte	.47	.04	.50***		
Conflict	-.06	.04	-.07		
Stap 3				.23	.01*
Sekse * warmte	-.07	.03	-.09*		
Sekse * conflict	.04	.03	.04		

Noot: Geslacht werd dummy-gecodeerd (0 = jongen). $F_{\text{sociale competentie}}(5, 987) = 57.88***$.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Of het effect van warmte en conflict in broer/zus-relaties op sociale competentie van kleuters anders is voor jongens of meisjes is af te lezen in Tabel 2. In de laatste stap worden interactie-effecten toegevoegd zoals tussen sekse en warmte en conflict in broer/zus-relaties. Het toevoegen van interactie-effecten heeft gezorgd voor een significante toename van 0.5% in de verklaarde variantie van sociale competentie ($\Delta R^2 = .005$, $R^2 = .228$). Het verband tussen warmte in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters wordt gemodereerd door sekse ($\beta = -.09$, $p < .05$). Het interactie-effect tussen sekse en warmte in de voorspelling van sociale competentie is significant. Uit aanvullende regressieanalyses, apart voor jongens en meisjes, blijkt dat warmte een significant sterkere voorspeller is voor sociale competentie bij jongens ($\beta = .49$, $p < .001$) dan bij meisjes ($\beta = .40$, $p < .001$) (zie Figuur 1). Het verband tussen conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters wordt echter niet gemodereerd door sekse.

Figuur 1. Interactie-effect tussen warmte in broer/zus-relaties en sekse.

Discussie

Met dit onderzoek is inzicht verkregen in het verband tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters (4-6 jaar) en antwoord gegeven op de vraag of dit verband sterker is voor jongens of meisjes. Op basis van literatuur werd een positief verband verwacht tussen warmte in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters. De resultaten laten zien dat er, zoals verwacht, een significant positief verband bestaat tussen warmte en sociale competentie. Kleuters met een warmere broer/zus-relatie zijn sociaal competent. Dit komt overeen met eerder onderzoek waarbij kleuters met warme broer/zus-relaties worden omschreven als meer sociaal competent (Gamble & Yu, 2014). Tevens komt warmte naar voren als voorspeller van sociale competentie wanneer warmte en conflict gelijktijdig worden bekeken. Een verklaring kan zijn dat wanneer broer/zus-relaties worden gekenmerkt door warmte, deze kinderen positieve relaties opbouwen met leeftijdsgenoten waardoor hun sociale aanpassing beter is (Kramer & Kowal, 2005). Dit resulteert mogelijk in een hogere mate van sociale competentie.

Wat betreft het verband tussen conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters is op basis van literatuur geen gerichte hypothese opgesteld. De resultaten van het huidige onderzoek laten zien dat er weliswaar sprake is van een significante negatieve samenhang tussen conflict en sociale competentie, die verdwijnt echter wanneer gelijktijdig naar warmte wordt gekeken. Een mogelijke verklaring kan zijn dat het effect van conflict

afhankelijk is van de mate van warmte. Wanneer de mate van warmte en conflict tussen broers en zussen namelijk in balans is, kan het kind eveneens een goede relatie opbouwen met leeftijdsgenoten, wat de sociale competentie bevordert (Lockwood et al., 2001). Dit komt overeen met resultaten van het huidige onderzoek waaruit blijkt dat warmte in broer/zus-relaties de meest invloedrijke predictor is voor sociale competentie van kleuters. Een tweede mogelijke verklaring is dat kinderen tussen vier en acht jaar executieve functies ontwikkelen waaronder zelfregulatie (Posner & Rothbart, 1998), die hen helpen om antisociaal gedrag te voorkomen (Dodge, Coie, & Lynam, 2006). Door het ontwikkelen van zelfregulerende vaardigheden wordt het effect van conflict op sociale competentie mogelijk verkleint. Gezien de tegenstrijdige literatuur en de resultaten van de huidige studie is meer onderzoek naar het verband tussen conflict en sociale competentie en eventuele factoren die van invloed kunnen zijn op dit verband belangrijk.

Tenslotte is onderzocht of het verband tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters verschillend is voor jongens of meisjes. Er is beperkt onderzoek beschikbaar wat betreft sekseverschillen waardoor geen gerichte hypothese is opgesteld. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat het verband tussen warmte en sociale competentie wordt gemodereerd door sekse. Het effect van warmte in het voorspellen van sociale competentie is sterker voor jongens dan voor meisjes. Een mogelijke verklaring is dat jongens al op jongere leeftijd (vijf, zes jaar) minder pro-sociaal gedrag laten zien dan meisjes (Perren, Stadelmann, Von Wyl, & Von Klitzing, 2007). Vermoedelijk zijn meisjes van zichzelf sociaal competent, wat wordt bevestigd door de huidige studie. Het effect van warmte in broer/zus-relaties op sociale competentie is hierdoor mogelijk groter voor jongens dan voor meisjes. Zij profiteren het meest van warmte in broer/zus-relaties voor het tonen van pro-sociaal gedrag. Het vertonen van pro-sociaal gedrag wijst op een veelbelovende ontwikkeling van sociale competentie omdat deze kinderen afwisselende ervaringen opdoen in een adequate omgang met leeftijdsgenoten (Van Lieshout, Verhoeven, Güroglu, Haselager, & Scholte, 2004).

Beperkingen en Sterke Punten

Een eerste beperking van dit onderzoek is dat het leeftijdsverschil tussen broers en zussen niet is meegenomen in het verband tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters. In voorgaande studies naar broer/zus-relaties is namelijk aangetoond dat oudere broers en zussen een grotere invloed hebben op jongere broers en zussen wat betreft de sociale ontwikkeling dan omgekeerd (Azmitia & Hesser; 1993; Brim, 1958). Voor vervolgonderzoek zou het interessant kunnen zijn om hiernaar te kijken.

Een tweede beperking is dat seksecombinatie niet is meegenomen in het verband tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters. Het effect van warmte en conflict op sociale competentie is mogelijk anders voor heterogene of homogene broer/zus-paren. Onderzoek bij kinderen in de basisschoolleeftijd toont aan dat warmte in de relatie tussen broers het belangrijkste is, vervolgens in de broer/zus-relaties en minder belangrijk tussen zussen (Tucker et al., 1999). Het effect van warmte op sociale competentie is voor alle seksecombinaties positief, echter verschilt de sterkte hiervan per seksecombinatie. Wat betreft conflict blijkt uit voorgaande studies dat een conflictueuze relatie tussen zussen gunstig is voor het ontwikkelen van sociale competentie (Tucker et al., 1999). Daarentegen leidt conflict tussen broers en broer/zus-relaties tot beperkte sociale competentie (Aguilar, O'Brien, August, Aoun, & Hektner, 2001; Bank et al., 2004). Seksecombinatie lijkt dus van invloed op het verband tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie. In het huidige onderzoek zijn de aspecten leeftijdsverschil en seksecombinaties niet meegenomen vanwege beperkte omvang van de thesis. Het zou zinvol kunnen zijn om dit mee te nemen in toekomstig onderzoek.

Een derde beperking is dat alleen moeders als respondenten zijn meegenomen in dit onderzoek. Hiervoor is gekozen omdat zij als primaire verzorgers worden beschouwd (Van Ee et al., 2013). De betrouwbaarheid in toekomstig onderzoek kan worden vergroot door meerdere informanten te raadplegen wat betreft de beoordeling van sociale competentie. Omdat het kinderen betreft tussen vier en zes jaar is zelfrapportage lastig. Mogelijk kunnen ook leerkrachten of vaders middels een vragenlijst de sociale competentie van kleuters beoordelen. Het uitvoeren van observatieonderzoek is eveneens een interessante mogelijkheid, waarbij een objectieve scoring van getrainde onderzoekers wordt gebruikt om de kwaliteit van broer/zus-relaties en/of sociale competentie te meten.

Een laatste beperking is dat geen gebruik is gemaakt van longitudinaal onderzoek. Mogelijk is er geen significant verband gevonden tussen conflict en sociale competentie van kleuters omdat sociale competentie wellicht voorspellend is voor conflict in broer/zus-relaties (Greer, Campione-Barr, DeBrown, & Maupin, 2014). Door het uitvoeren van longitudinaal onderzoek kunnen dergelijke wederkerige effecten over de tijd heen worden bestudeerd.

Naast bovenstaande beperkingen zijn ook sterke punten van dit onderzoek te vermelden. Ten eerste is, ondanks dat alleen moeders als respondent zijn benut, gebruik gemaakt van een grote onderzoeksgroep van bijna 1000 moeders ($N = 987$). Hierdoor kunnen toch betrouwbare uitspraken worden gedaan wat betreft het verband tussen warmte en conflict in broer/zus-relaties en sociale competentie van kleuters.

Een sterk punt van dit onderzoek is bovendien dat het bijdraagt aan nieuwe wetenschappelijke kennis wat betreft de ontwikkeling van sociale competentie. Er is weinig onderzoek gedaan naar het verband tussen broer/zus-relaties en sociale competentie als zodanig. Naar het verband met verwante concepten als sociale vaardigheden, pro-sociaal gedrag en positieve relaties met leeftijdsgenoten echter wel (Brown et al., 1996; Ensor et al., 2010; Howe et al., 2002; Howe et al., 2001; Lockwood et al., 2001; Pike et al., 2005; Stocker et al., 2002; Tucker et al., 1999). Veel voorgaande studies richten zich op kinderen in de basisschoolleeftijd en adolescenten (Bank et al., 2004; Lockwood et al., 2001; Stocker et al., 2002; Yeh & Lempers, 2004). Dit onderzoek draagt dus bij aan nieuwe kennis wat betreft de ontwikkeling van sociale competentie bij kleuters.

Tenslotte dient opgemerkt te worden dat dit onderzoek naast wetenschappelijke relevantie ook maatschappelijk van belang is. Uit eerder onderzoek blijkt namelijk dat de mate van sociale competentie van invloed op het later functioneren (Kavcic et al., 2012) en zich in de kleuterleeftijd sterk ontwikkelt (Lindsey & Colwell, 2003). Het nagaan van specifieke relatiekenmerken die voorspellend zijn voor sociale competentie biedt aanknopingspunten voor mogelijke preventie of interventie (Downey & Condrón, 2004). Door middel van dit onderzoek is duidelijk geworden dat warmte in broer/zus-relaties positief samenhangt met sociale competentie van kleuters. Warmte in broer/zus-relaties blijkt vooral voor jongens een beschermende factor te zijn in het ontwikkelen van sociale competentie. Bij interventies gericht op sociale competentie van kleuters lijkt het daarom zinvol om te focussen op het bevorderen van warme broer/zus-relaties, in het bijzonder bij jongens.

Concluderend is warmte tussen broers en zussen van belang bij de sociale ontwikkeling van kleuters. Het feit dat warmte en conflict een wezenlijk deel van de verschillen tussen kleuters in sociale competentie verklaren, ondersteunt de stelling van Feinberg en collega's (2013) dat broer/zus-relaties aandacht verdienen en opgenomen dienen te worden in preventieve en geïndiceerde programma's voor kinderen en gezinnen.

Referenties

- Aguilar, B., O'Brien, K. M., August, G. J., Aoun, S. L., & Hektner, J. M. (2001). Relationship quality of aggressive children and their siblings: A multiinformant, multimeasure investigation. *Child Psychology, 29*, 479-489. doi:10.1023/A:1012273024211
- Azmitia, M., & Hesser, J. (1993). Why siblings are more important agents of cognitive development – A comparison of siblings and peers. *Child Development, 64*, 430-444. doi:10.1111/j.1467-8624.1993.tb02919.x
- Bank, L., Burraston, B., & Snyder, J. (2004). Sibling conflict and ineffective parenting as predictors of adolescent boys' antisocial behaviour and peer difficulties: Additive and interactional effects. *Journal of Research on Adolescence, 14*, 99-125. doi:10.1111/j.1532-7795.2004.01401005.x
- Birch, S. H., & Ladd, G. W. (1997). The teacher-child relationship and children's early school adjustment. *Journal of School Psychology, 35*, 61-79. doi:10.1016/S0022-4405(96)00029-5
- Brim, O. G. (1958). Family structure and sex role learning by children: A further analysis of Helen Koch's data. *Sociometry, 21*, 1-16. doi:10.2307/2786054
- Brown, J. R., Donelan-McCall, N., & Dunn, J. (1996). Why talk about mental states? The significance of children's conversations with friends, siblings, and mothers. *Child Development, 67*, 836-849. doi:10.1111/j.1467-8624.1996.tb01767.x
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1990). Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence. *Child Development, 61*, 1387-1398. doi:10.1111/j.1467-8624.1990.tb02869.x
- Buist, K. L. (2012). *The Parent Report of Early SIBLING relationship quality (PRE-SIB)*. Ongepubliceerd manuscript.
- Criss, M. M., & Shaw, D. S. (2005). Sibling relationships as contexts for delinquency training in low-income families. *Journal of Family Psychology, 19*, 592-600. doi:10.1037/0893-3200.19.4.592
- Denham, S. A., Blair, K., Schmidt, M., & Mulder, E. de (2002). Compromised emotional competence: Seeds of violence sown early? *American Journal of Orthopsychiatry, 72*, 70-82. doi:10.1037//0002-9432.72.1.70
- Dodge, K. A., Coie, J. D., & Lynam, D. (2006). Aggression and antisocial behavior in youth. In N. Eisenberg, W. Damon & R. M. Lerner (Eds), *Handbook of Child Psychology* (pp. 719-765). Hoboken, NJ, US: Wiley.

- Downey, D. B., & Condron, D. J. (2004). Playing well with others in kindergarten: The benefit of siblings at home. *Journal of Marriage and Family*, *66*, 333–350. doi:10.1111/j.1741-3737.2004.00024.x
- Dunn, J. F., & Munn, P. (1986). Siblings and the development of pro-social behavior. *International Journal of Behavioral Development*, *9*, 265–284. doi:10.1177/016502548600900301
- Ee, E. van, Sleijpen, M., Kleber, R. J., & Jongmans, M. J. (2013). Father-involvement in a refugee sample: Relations between posttraumatic stress and caregiving. *Family Process*, *52*, 723-735. doi:10.1111/famp.12045
- Ensor, R., Marks, A., Jacobs, L., & Hughes, C. (2010). Trajectories of antisocial behavior towards siblings predict antisocial behavior towards peers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *51*, 1208-1216. doi:10.1111/j.1469-7610.2010.02276.x
- Feinberg, M. E., Solmeyer, A. R., Hostetler, M. L., Sakuma, K. L., Jones, D., & McHale, S. M. (2013). Siblings are special: Initial test of a new approach for preventing youth behavior problems. *Journal of Adolescent Health*, *53*, 166-173. doi:10.1016/j.jadohealth.2012.10.004
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child Development*, *56*, 448-461. doi:10.1111/1467-8624.ep7251652
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. *Child Development*, *63*, 103–115. doi:10.1111/j.1467-8624.1992.tb03599.x
- Gamble, W. C., & Yu, J. J. (2014). Young children's sibling relationship interactional types: Associations with family characteristics, parenting, and child characteristics. *Early Education and Development*, *25*, 223-239. doi:10.1080/10409289.2013.788434
- Greer, K. B., Campione-Barr, N., DeBrown, B., & Maupin, C. (2014). Do differences make the heart grow fonder? Associations between differential peer experiences on adolescent sibling conflict and relationship quality. *Journal of Genetic Psychology*, *175*, 16-34. doi:10.1080/00221325.2013.801336
- Howe, N., Aquan-Assee, J., Bukowski, W. M., Lehoux, P. M., & Rinaldi, C. M. (2001). Siblings as confidants: Emotional understanding, relationship warmth, and self-disclosure. *Social Development*, *10*, 439–454. doi:10.1111/1467-9507.00174
- Howe, N., Rinaldi, C. M., Jennings, M., & Petrakos, H. (2002). No! The lambs can stay out because they got cozies! Constructive and destructive sibling conflict, pretend play, and social understanding. *Child Development*, *73*, 1460-1473.

doi:10.1111/1467-8624.00483

- Kavcic, T., Podlesek, A., & Zupancic, M. (2012). The role of early childhood personality in the developmental course of social adjustment. *International Journal of Behavioral Development, 3*, 215-225. doi:10.1177/0165025412439183
- Kim, J.-Y., McHale, S. M., Osgood, D. W., & Crouter, A. C. (2006). Longitudinal course and family correlates of sibling relationships from childhood through adolescence. *Child Development, 77*, 1746–1761. doi:10.1111/j.1467-8624.2006.00971.x
- Kotler, J. C., & McMahon, R. J. (2002). Differentiating anxious, aggressive, and socially competent preschool children: Validation of the Social Competence and Behavior Evaluation-30 (parent version). *Behavior Research and Therapy, 40*, 947-959. doi:10.1016/S0005-7967(01)00097-3
- Kramer, L. (2014). Learning emotional understanding and emotion regulation through sibling interaction. *Early Education and Development, 25*, 160-184. doi:10.1080/10409289.2014.838824
- Kramer, L., & Kowal, A. K. (2005). Sibling relationship quality from birth to adolescence: *The enduring contributions of friends. Journal of Family Psychology, 19*, 503–511. doi:10.1037/0893-3200.19.4.503
- Ladd, G. (1990). Having friends, keeping friends, making friends, and being liked by peers in the classroom: Predictors of children's early school adjustment? *Child Development, 61*, 1081-1100. doi:10.1111/j.1467-8624.1990.tb02843.x
- Ladd, G. W., Birch, S. H., & Buhs, E. S. (1999). Children's social and scholastic lives in kindergarten: Related spheres of influence? *Child Development, 70*, 1373-1400. doi:10.1111/1467-8624.00101
- LaFreniere, P. J., & Dumas, J. E. (1996). Social competence and behavior evaluation in children ages 3 to 6 years: The short form (SCBE-30). *Psychological Assessment, 8*, 369-377. doi:10.1037/1040-3590.8.4.369
- Lieshout, C. F. M. van, Verhoeven, M., Güroglu, B., Haselager, G. J. T., & Scholte, R. H. J. (2004). Vriendschappen en antipathieën. Relatienetwerken van kinderen en adolescenten in klasgroepen. *Kind en Adolescent, 25*, 68-79. doi:10.1007/BF03060908
- Lindsey, E. W., & Colwell, M. J. (2003). Preschooler's emotional competence: Links to pretend and physical play. *Child Study Journal, 33*, 39-52. Verkregen van <http://web.b.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=8d96e952-e02a-43b1-b2bf-1f90638692ba%40sessionmgr110&vid=2&hid=125>

- Lockwood, R. L., Kitzmann, K. M., & Cohen, R. (2001). The impact of sibling warmth and conflict on children's social competence with peers. *Child Study Journal, 31*, 47–70. Verkregen van <http://web.b.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost/detail/detail?sid=8a3f16a6-868b-4a0d-a527ac8eac167fbf%40sessionmgr113&vid=0&hid=125&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=aph&AN=5340651>
- McElwain, N. L., & Volling, B. L. (2005). Preschool children's interactions with friends and older siblings: Relationship specificity and joint contributions to problem behavior. *Journal of Family Psychology, 19*, 486-496. doi:10.1037/0893-3200.19.4.486
- Perren, S., Stadelmann, S., Von Wyl, A., & Von Klitzing, K. (2007). Pathways of behavioural and emotional symptoms in kindergarten children: What is the role of pro-social behaviour? *European Child and Adolescent Psychiatry, 16*, 209-214. doi:10.1007/s00787-006-0588-6
- Pike, A., Coldwell, J., & Dunn, J. F. (2005). Sibling relationships in early/middle childhood: Links with individual adjustment. *Journal of Family Psychology, 19*, 523–532. doi:10.1037/0893-3200.19.4.523
- Posner, M., & Rothbart, M. K. (1998). Attention, self-regulation, and consciousness. *Philosophical Transactions of the Royal Society B-Biological Sciences, 353*, 1915-1927. doi:10.1098/rstb.1998.0344
- Sanders, R. (2004). *Sibling relationships: Theory and issues for practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Schmitt, N., Sacco, J. M., Ramey, S., Ramey, C., & Chan, D. (1999). Parental employment, school climate, and children's academic and social development. *Journal of Applied Psychology, 84*, 737–753. doi:10.1037/0021-9010.84.5.737
- Stocker, C. M., Burwell, R. A., & Briggs, M. L. (2002). Sibling conflict in middle childhood predicts children's adjustment in early adolescence. *Journal of Family Psychology, 16*, 50-57. doi:10.1037//0893-3200.16.1.50
- Stoneman, Z., & Brody, G. H. (1993). Sibling temperaments, conflict, warmth, and role asymmetry. *Child Development, 64*, 1786-1800. doi:10.1111/j.1467-8624.1993.tb04213.x
- Stormshak, E. A., Bellanti, C. J., Bierman, K. L., & Group, C. P. P. R. (1996). The quality of sibling relationships and the development of social competence and behavioral control in aggressive children. *Developmental Psychology, 32*, 79–89. doi:10.1037/0012-1649.32.1.79
- Tucker, C. J., Updegraff, K. A., McHale, S. M., & Crouter, A. C. (1999). Older siblings as

- socializers of younger siblings' empathy. *Journal of Early Adolescence*, *19*, 176–198.
doi:10.1177/0272431699019002003
- Updegraff, K. A., McHale, S. M., & Crouter, A. C. (2002). Adolescents' sibling relationships and friendships: Developmental patterns and relationship associations. *Social Development*, *11*, 182-211. doi:10.1111/1467-9507.00194
- Vaughan-Van Hecke, A., Mundy, P. C., Acra, C. F., Block, J. J., Delgado, C. E. F., Parlade, M. V., . . . Pomares, Y. B. (2007). Infant joint attention, temperament, and social competence in preschool children. *Child Development*, *78*, 53-69.
doi:10.1111/j.1467-8624.2007.00985.x
- Volling, B. L., & Blandon, A. Y. (2003). *Positive indicators of sibling relationship quality: Psychometric analyses of the Sibling Inventory of Behavior (SIB)*. Paper presented at the Child Trends' Positive Outcomes Conference, Washington, DC. Verkregen van <http://www.childtrends.org/files/vollingblandon.pdf>
- Walker, S. (2005). Gender differences in the relationship between young children's peer-related social competence and individual differences in theory of mind. *Journal of Genetic Psychology*, *166*, 297-312. doi:10.3200/GNTP.166.3.297-312
- Youngblade, L. M., & Dunn, J. (1995). Individual differences in young children's pretend play with mother and sibling: Links to relationships and understanding of other people's feelings and beliefs. *Child Development*, *66*, 1472-1492.
doi:10.2307/1131658
- Yeh, H. C., & Lempers, J. D. (2004). Perceived sibling relationships and adolescent development. *Journal of Youth and Adolescence*, *33*, 133-147.
doi:10.1023/B:JOYO.0000013425.86424.0f